

NYELVI TÁJKÉP

DOI: <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.171>

DURK GORTER*

A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe¹

Bevezetés: a tudományterület története

A jelek tanulmányozása iránti érdeklődés hosszú időre visszanyúló hagyományokkal bír a szemiotikában, de a nyelvi tájkép önmagában való vizsgálata viszonylag újkeletűnek számít. Ez a növekvő érdeklődés számos publikációban megjelenik.

A nyilvános jelzéseken használt különböző nyelvek a világ számos területén a nyelvpolitika részét képezik. Egyes államok, tartományok vagy városok speciális szabályokat és jogi intézkedéseket dolgoztak ki a nyelvhasználat szabályozására a nyelvi tájképben. Ilyesfajta híres eset az 1977-es québeci Francia Nyelvi Charta, amely „101-es törvényjavaslat” néven ismert. A törvényjavaslat többek között azt követelte meg, hogy a reklámhirdetések a hivatalos nyelven, azaz franciául jelenjenek meg. Később ezek az intézkedések enyhültek, így az angol s egyéb más nyelvek is megjelenhetnek a jelzéseken, mindaddig, amíg a francia megőrzi dominanciáját.

A nyelvi tájképről szóló egyik első tanulmányban Rosenbaum, Nadel, Cooper és Fishman a jelzéseket, tranzakciókat és interjúkat

* A szerző az Ikerbasque, Basque Foundation for Science és az University of the Basque Country, UPV/EHU kutatóprofesszora. E-mail címe: durk.gorter@gmail.com.

¹ Az írás (eredeti címe: The study of LINGUISTIC LANDSCAPES: an introduction to the field) a *Regio* számára készült egy régebbi előszó nyomán. L. Gorter, Durk: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: Durk Gorter (ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 2006. 1–6.

elemzik a jeruzsálemi Keren Kayemet utcában.² Az angol nyelv terjedésére összpontosítottak, és a nyelvi jelzéseket három kategóriába sorolták: nincs latin betűs írás; jelen van némi latin betűs írás, de a héber a domináns; a latin betűs és a héber írás egyenlő fontosságú. A jelek körülbelül egyharmada e három kategória mindegyikébe besorolható, és a latin betűs feliratokhoz a legtöbb esetben az angol nyelvűek tartoznak. Rosenbaum és társai az angol nyelv túlsúlyát „snob appealnek” [sznobokat vonzóznak] nevezik.³

Az egyik leginkább idézett korai publikáció Landry és Bourhis nevéhez kötődik, akik a nyelvi tájkép fogalmának világos és tömör meghatározását nyújtották:

*„A közúti jelzőtáblák, a hirdetőtáblák, az utcanévek, a helynevek, a kereskedelmi egységek jelzései és a kormányzati épületek nyilvános feliratai alkotják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét”.*⁴

Ez a meghatározás jól megragadja a nyelvi tájkép kutatásának tárgyát, bár a jelek hat típusát sorolja fel, míg a technológiai fejlesztések új jel típusokhoz vezetnek, mint az elektronikus lapos képernyők, az érintőképernyők és a gördülő hirdetőtáblák. A „nyelvi városkép” alternatív megjelölése gyakran pontosabb volna, mivel a nyelvhasználatot leggyakrabban városi környezetben tanulmányozzák.⁵ A nyelvi tájképhez kapcsolódó kutatások a nyelv választás, a nyelvi hierarchia, a szabályozások, az indexikusság és az írástudás középpontba helyezésével kívánnak a többnyelvűségről a korábbiakhoz képest árnyaltabb képet nyújtani.

A nyelvi tájkép tanulmányozásának egyik fontos elméleti újítása Scollontól és Scollon-Wongtól ered. Megközelítésüket *geoszemiotikának* nevezik, ami „a jelek és diskurzusok tárgyszerű elhelyezésének, az anyagi világ cselekvéseinek, s mindezek

² Rosenbaum, Y. – Nadel, E. – Cooper, R. L. – Fishman, J. A.: English on Keren Kayemet Street. In: Fishman, J. A. – Cooper, R. L. – Conrad, A. W. (Eds.): *The Spread of English*. Rowley MA: Newbury House, 2010. 179–196.

³ Rosenbaum, 2010. 151.

⁴ Landry, R. – Bourhis, R.Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 1997. 25.

⁵ Gorter, D.: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: Gorter, D. (Ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 2006. 1–6.

társadalmi jelentőségének tanulmányozása”.⁶ Azt állítják, hogy a nyilvános jelzések jelentését csak úgy értelmezhetjük, ha figyelembe vesszük azoknak egy társadalmi és kulturális közegben való elhelyezkedését is. Az elrendezés általános elveiből kiindulva egy-egy jelentés abból következik, hogyan és hol helyezkednek el a jelek. Szerintük egy jelzésen elhelyezkedő nyelvek arra a közösségre mutatnak, amelyben használják őket (geopolitikai elhelyezkedés), vagy szimbolizálják a termék egyik olyan aspektusát, amely nem kapcsolódik ahhoz a helyhez, ahol elhelyezték azt (szociokulturális társulások). Így egy angol nyelvű jelzés nem feltétlenül utal angolul beszélő közösségre, de felhasználható a külföldi ízlés és viselkedés szimbolizálásához. Munkájuk számos későbbi tanulmány elméleti alapjává vált, mint például Taylor–Leech vagy Blommaert tanulmányai.⁷

Válogatott tanulmányok

A témában egyre több publikáció lát napvilágot. Ebben a részben áttekintjük a nyelvi tájképpel kapcsolatos tanulmányok gyűjteményes köteteit, mivel ezek a könyvek jelentősen hozzájárultak a kutatásterület fejlődéséhez.

A nyelvi tájkép sajátos és önálló tudományterületté történő előrelépését az *International Journal of Multilingualism* különkiadása segítette elő, amelyet később egy hatfejezetes kötetként is kiadtak.⁸ A fejezetek különböző esettanulmányokat tartalmaznak Izraelből, Bangkokból vagy épp Tokióból, és sor kerül Baszkföld és Frízföld összehasonlítására is. Még ha a tanulmányok különböző perspektívákat is mutatnak a nyelvi tájkép vizsgálatában, megközelítésük túlnyomórészt kvantitatív-disztributív. Az Izraelről szóló esettanulmány azt javasolja, hogy meglévő elméleti

⁶ Scollon, R. – Scollon, S. W.: *Discourse in Place: Language in the Material World*. New York: Routledge, 2003. 2.

⁷ Taylor–Leech, K. J.: Language choice as an index of identity: linguistic landscape in Dili, Timor-Leste. *International Journal of Multilingualism*, 9, 2012. 15–34.; Blommaert, J.: *Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters, 2013.

⁸ Gorter, D. (Ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Multilingual Matters, 2006. [először itt jelent meg: *International Journal of Multilingualism* 3/1.]

szociológiai perspektívákat használjanak az elemzések bővítésére a „közéleti illemmel” kapcsolatban, ahol a hébert, az arabot és az angolt használják különböző helyeken, különböző megoszlásban.⁹ Fontos dimenzió a „top down” és a „bottom up” jelek közötti ellentét megjelenítése. A „környezettudatos nyomtatásról” szóló tanulmány Bangkokban, Thaiföldön thai és angol kódkeveréssel, valamint az angol terjedésének hatásaival foglalkozik. Huebner különböző, egymással szomszédos területeket elemez, és beszámol különböző nyelvek és írásrendszerek használatáról, beleértve a thai, latin, kínai, arab és japán írást.¹⁰ Számos jel vált a nyelvkeverés, az innováció vagy a hibridizáció rendkívül kreatív megjelenítésének példájává. Backhaus fejezetét a többnyelvűségről Tokió feliratainak egy átfogó monográfia követi, mely első a nyelvi tájkép témakörében.¹¹ A munka Tokió többnyelvű valóságát tárja fel, amely nyelvi szempontból nem annyira homogén, mint azt gyakran gondolják, mert a jelzések 20 százaléka kétnyelvű vagy többnyelvű. Elméleti fejezetében megkülönbözteti a jelek eredetét, annak olvasóját és a kapcsolatban álló nyelvek és írások dinamikáját. Backhaus arra is rámutat, hogy a nyelvi tájkép területének vizsgálata értékes új fejlesztés a városi többnyelvűség elemzéséhez.¹² Cenoz és Gorter munkájukban összehasonlítják a kisebbségi nyelv és az uralkodó nyelv helyzetét két európai régióban.¹³ A fő bevásárló-utcákat vizsgálják Donostia-San Sebastian városában Baszkföldön (Spanyolország) és Ljouwert-Leeuwardenben Frízföldön (Hollandia). Arra a felfedezésre jutnak, hogy a Donostia-San Sebastianban lévő jelek 55 százaléka és a Ljouwert-Leeuwardenben látható jeleinek 44 százaléka két- vagy többnyelvű.

⁹ Ben-Rafael, E. – Shohamy, E. – Amara, M. H. – Trumper-Hecht, N.: Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3, 2006. 7–30.

¹⁰ Huebner, T.: Bangkok's Linguistic Landscapes: Environmental Print, Code Mixing, and Language Change. *International Journal of Multilingualism* 3, 2006. 31–51.

¹¹ Backhaus, P.: *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon, Multilingual Matters, 2007.

Backhaus, P.: Multilingualism in Tokyo - A look into the linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism*, 3, 2006. 52–66.

¹² Backhaus, 2006.

¹³ Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape and minority languages, *International Journal of Multilingualism*, 2006. 3. 67–80.

Shohamy és Gorter 21 fejezetből álló kötete jelentős hozzájárulás a tudományterület fejlődéséhez.¹⁴ A tanulmánygyűjtemény különböző szemszögekből mutatja be a nyelvi tájkép tanulmányozásának lehetőségét, a különféle módszertani kérdések kezelését, a nyelvpolitika elemzését és az identitás és tudatosság témakörét. A könyv olyan fejezeteket is tartalmaz, amelyek megkérdőjelezzik a terület definícióit és kiterjedési határait, és előremutat a kutatások megújítása és kiterjesztése területén. Az elméleti fejezetek olyan tudományágak alkalmazását mutatják be, mint a történelem, a szociológia, a gazdaság, az irodalom, a nyelvészet és (nyelvi) ökológia. A módszertani fejezetek a feliratozással kapcsolatos szövegek szerzőségével foglalkoznak, valamint azzal, hogyan lehet földrajzi térképeket készíteni a nyelvek megoszlásáról a jelzéseken, továbbá a megfelelő nevek kérdésével. A nyelvpolitikát, amely fontos szerepet játszik a nyelvi jelzések szabályozása terén, Kanada és Japán nemzetközi összehasonlítása, valamint az olaszországi Dél-Tirol helyi szemszögekből közelítették meg. Vannak szerzők, akik az állami ideológiák összehasonlításával foglalkoznak Európa három különböző posztkommunista államában, míg mások a nyelvi ideológiával egy afrikai állam, Etiópia egyik regionális fővárosában. Az identitásról és az öntudatról szóló fejezetek bemutatják, mennyire életképes a nyelvi tájkép perspektívájának használata a nyelvi jelzések indexikalitásának vizsgálatában, a nemzeti identitás konstruálásában, az oktatási környezetben és a turizmus területén. Nyilvánvaló, hogy ez a gyűjtemény más kutatások számára is inspiráló volt, mivel ezek a megközelítések, perspektívák és témák visszatérnek későbbi nyelvi tájképről szóló tanulmányokban is.

Az újabb szerkesztett kötetek olyan publikációk folyamatos bővüléséhez járulnak hozzá, melyek a nyelvi tájképet vizsgálják a világ különböző pontjain. A Shohamy, Ben-Rafael és Barni által szerkesztett sokoldalú gyűjtemény a városra összpontosít. A bevezetésben azt mondják, hogy „mindenki közös érdeke annak a megértése, hogy a nyelvi tájkép olyan tér, ahol a közterület szimbolikusan épül fel” (xi. old.).¹⁵ A 19 fejezet közül néhány a

¹⁴ Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009.

¹⁵ Shohamy, E. – Ben-Rafael, E. – Barni, M. (Eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters, 2010.

városi térségek többnyelvű gyakorlatával foglalkozik, és több szerző munkájának közös vonása, hogy a nyelvi tájkép felülről lefelé történő áramlásával foglalkozik, ami a hatóságok hatalmát mutatja olyan különböző helyszíneken, mint Tel-Aviv (Izrael), Bloemfontein (Dél-Afrikai Köztársaság), Chinatown (Washington DC, USA), Donostia-San Sebastián (Spanyolország), Rezekne (Lettország) és Kijev (Ukrajna). A nyelvi tájképhez kapcsolódó gazdasági vagy szociális előnyök kérdése is felbukkan, például a Hongkongban található nagy értékű lakóépületekhez illő hangzatos nevek, és a jelzéssel történő áruba bocsájtás.

Könyvük címe is világossá teszi, hogy Jaworski és Thurlow a nyelvi tájkép alternatívájaként a „*szemiotikus tájkép*” szélesebb koncepcióját részesíti előnyben.¹⁶ Elő akarják mozdítani a tudományterületet a meglévő elméletek és módszertanok összetettebbé tételével. Könyvük más nyelvi tájkép vizsgálatokra épül, és a 14 fejezetben több szerző feltárja a szektor határait, és más tudományágakat is érint, mint például a turizmus vagy a városi földrajz.

Egy másik gyűjtemény a kisebbségi nyelvekre összpontosít a nyelvi tájképben.¹⁷ A könyv 18 fejezetében elsősorban európai eseteket vitatnak meg annak érdekében, hogy megtalálják a nyelvi tájkép tanulmányozásának előnyeit a kisebbségi nyelvek kutatásában. Minden egyes fejezet a nyelvi tájképben tükröződő kisebbségi nyelvpolitika eltérő példáit veszi számba, olyan szerteágazó közegekben, mint Baszkföld, Belgium, Katalónia, Finnország, Franciaország, Olaszország, Írország, Lettország, Litvánia, Moldova, Norvégia, Oroszország, Skócia, Svédország, Ukrajna és Wales. Mindegyik esetben a nyelvi tájkép vizsgálatából származó adatok tisztázzák a nyelv, a társadalom, az identitás és a hatalom összetett kölcsönhatásait. Néhány fő kérdés a kisebbségi nyelvek láthatósága köré szerveződik, hogyan képes a nyelvi tájkép megvilágítani a többségi és kisebbségi csoportok közötti hatalmi kapcsolatokat. A nyelvi tájkép és a kisebbségi nyelvek területeinek összefogásával a szerzők tovább folytatják elméleti gondolkodásukat mindkét területen, és elmélyítik a kisebbségi nyelvhasználat dinamikájának megértését a közterületeken.

¹⁶ Jaworski, A. – Thurlow, C. (Eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 2010.

¹⁷ Gorter, D. – Marten H. F. – Van Mensel, L. (Eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke, Palgrave-McMillan, 2012.

A Hélot, Barni, Janssens és Bagna által szerkesztett gyűjtemény fejezetei ismét számos lehetőséget kínálnak a nyelvi tájkép kutatására.¹⁸ Magának a könyvnek többnyelvű megközelítése van, hiszen a 20 fejezet közül három franciául íródott. Minden tanulmány a nyelvi tájkép összetettségére utal. A jelek dinamikus módon jelenítik meg a nyelveket, és bemutatják a különböző társadalmi szintek összekapcsolódását. A nyelvi tájkép vizsgálata a többnyelvű folyamatok jobb magyarázatait szolgálja a lokális és a globális környezetben, függetlenül attól, hogy a Brüsszelben található feliratokról (amely város három fejezet középpontjában áll), vagy épp szerte a világban az olasz nyelvről szóló felmérésről van szó.

A fent említett hat szerkesztett gyűjtemény bizonyítékot szolgáltat a folyamatosan növekvő előrelépésre, melynek során a kutatók egyre több vizsgálatot végeznek az összes kontinensen. Számítalan egyéni folyóiratcikk kerül kiadásra, amelyek a növekvő on-line bibliográfiában találhatóak meg.¹⁹ 2015-től kezdődően jelenik meg a *Linguistic Landscape* című folyóirat.²⁰

Friss, innovatív és fontos hozzájárulásként tekinthetünk Blommaert rövid monográfiájára. A saját szomszédságában, Antwerpenben végzett kutatásai alapján a nyelvi tájkép mikroszkópikus és részletes vizsgálatát javasolja, hogy „teljes leíró és magyarázó potenciált hozzon létre”.²¹ A geozemiotikát többek között központi kiindulási pontként veszi alapul, és ahogyan azt „a GS [geozemiotika] szerint hangsúlyozza, a nyelvi anyag szociokulturális jelentésének jobb megértése etnográfiai magyarázatot követel, nem pedig számokat, és a jelekre összetett tárgyként kell tekintenünk, nem csak nyelvi természetűként”.²² A szerző úgy véli, hogy a nyelvi tájképpel kapcsolatos munka „a szociolingvisztika egészét jobbra, hasznosabbá, átfogóbbá és meggyőzőbbé teheti, és további dolgokat is felajánlhat más tudományágak számára”.²³

¹⁸ Hélot, C. – Barni M. – Janssens, R. – Bagna, C. (Eds.): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt: Peter Lang, 2012.

¹⁹ www.zotero.org/groups/linguistic_landscape_bibliography

²⁰ <https://benjamins.com/#catalog/journals/ll/main> (2017-08-14).

²¹ Blommaert, J.: *Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters, 2013.

²² Bloomaert, 2013. 41.

²³ Bloomaert, 2013. 4.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy a nyelvi tájkép tanulmányozása a szociolingvisztika és az alkalmazott nyelvészet alapvető kérdéseire reflektálhat. A kutatók eltérő megközelítéseinek és szellemi háttérének sokféleségére azonban a terület sajátosságaként és gazdagságaként kell tekinteni. Heterogén jellege innovatív ötleteket eredményezhet a nyelvpolitika, az irodalom, a pragmatika, a kisebbségi nyelvek vagy a többnyelvűség területén.

Az aktuális kutatások

A nyelvi tájkép tanulmányozása különböző perspektívákból közelíthető meg és számos tudományághoz kapcsolódik: nyelvészet, kommunikáció, szociológia, közgazdaságtan, társadalomföldrajz, tájépítészet, pszichológia és oktatás. A legtöbb tanulmány nyelvészeti vagy szociolingvisztikai perspektíván keresztül közelíti meg a nyelvi tájképet, de más munkák ezektől eltérő megközelítéseket is alkalmaznak. Az aktuális tanulmányokban szereplő főbb témákat az alábbiakban ismertetjük.

Az angol nyelv terjedésének kérdésköre már Rosenbaum és munkatársai korai tanulmányában²⁴ és sok más későbbi tanulmányban is fontos helyet foglalt el, s továbbra is figyelmet érdemel. Az angol gyakran kapcsolódik a modernitáshoz, az internacionalizmushoz vagy a technológiai fejlődéshez, vagy – ahogy Rosenbaum és társai nevezik – nem más, mint *snob appeal*.²⁵ Az angol, más nyelvek mellett, többnyelvű és multimodális szövegekben is jelen van, amelyek vékony határokat szabnak a nyelvek és a kifejezési módok között.²⁶ Az angol nyelv használatának egyéb okai lehetnek például kreatív-nyelvi jellegűek is, vagy kapcsolódhatnak az angol lingua franca-ként való használatának lehetőségéhez a világ számos országában, ám mindkét esetben többnyelvű jelenségekhez kötődnek.

A nyelvi tájképnek történelmi dimenziója is van, mert dinamikus és idővel változik, így tájékoztat minket a különböző nyelvek történelem során történő használatáról. Pavlenko fgyelemre méltó

²⁴ Rosenbaum, 1977.

²⁵ Rosenbaum, 1977.

²⁶ Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 46, 2008. 257–276.

példát mutat be, amikor hosszú távú változásokat vizsgál Ukrajna fővárosának, Kijevnek a vizuális tájképében.²⁷ A 9. századtól a 21. századig tartó szociolingvisztikai történetet ír le, amely a múltbeli nyelvi tájképből (freskókról, érmékről, kéziratokról és fényképekről) származó korpusz alapján született meg, beleértve a feliratok legújabb változásait is, melyet a szerző saját fotóival támaszt alá. A többnyelvűség ezeréves hagyományának áttekintése a diakronikus megközelítés értékét mutatja.

A nyelvpolitika ismétlődő téma, mivel a hatóságok gyakran a jelzéseket jelölik ki politikai törekvéseik célpontjaként. Spolsky belefoglalja a „közösségi verbális jelek” tanulmányozását saját általános nyelvi menedzselés elméletébe. Számára „a közterületek verbális jeleinek tanulmányozása az elmúlt negyven évben bizonyította annak érdemét a városok többnyelvű ökológiájának feltárásában és jellemzésében”.²⁸ A nyelvi tájkép elemei olyan nyelvpolitikai mechanizmusok, amelyek képesek fenntartani az ideológiákat és bizonyos nyelvek státuszát. Például Európa számos kisebbségi régiójában a nyelvi aktivisták gyakran „rossz” nevet festenek a jelzésekre. Ez a nyelvi jogokkal kapcsolatos küzdeletről tesz tanúbizonyságot.²⁹ A konfliktus gyökere nem csak a helységnevekre, hanem a jelek kiemelésére és elhelyezésére is visszavezethető.

A másodiknyelv-elsajátítás (SLA: second language acquisition) perspektívájával Gorter és Cenoz tanulmányában találkozhatunk.³⁰ Alapvető kérdésük a következő: „A nyelvi input forrásaként mi a

²⁷ Pavlenko, A.: Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine: A Diachronic Study. In: Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica (Eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol – Buffalo – Toronto, Multilingual Matters, 2010. 133–150.

²⁸ Spolsky, B.: *Language Management*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009. Stroud, C. – Mpendukana, S.: Multilingual signage: a multimodal approach to discourses of consumption in a South African township. *Social Semiotics*, 20, 2010. 75.

²⁹ Aiestaran, J. – Cenoz, J. – Gorter, D.: Multilingual cityscapes: perceptions and preferences of the inhabitants of Donostia-San Sebastián. In E. Shohamy – E. Ben-Rafael – M. Barni (Eds.): *Linguistic landscape in the city*. Bristol: Multilingual Matters, 2010. 219–234.

³⁰ Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 46, 2008. 257–276.

nyelvi tájkép szerepe a második nyelv elsajátításában?” A jelzések nyelvi befolyásolják a nyelvek státuszát a második nyelvet tanulóknál, sőt, nyelvi viselkedésüket is. A nyelvi tájkép elemei befolyásolhatják a nyelv és a nyelvhasználat elsajátítását, ismeretét. Ezeket az ötleteket iskolai környezetben is alkalmazhatjuk.³¹

Az oktatás esetében a jelzések kapcsolódhatnak a második vagy a harmadik nyelv elsajátításának vagy a nyelvi tudatosságnak a kérdéseihez, ám ezek a tanulmányok bemutatják, hogy a jelek funkciói, a többnyelvű írásbeliség vagy a többnyelvű kompetencia kérdései is vizsgálhatók. Dagenais, Moore, Sabatier, Lamarre és Armand célja, hogy dokumentálja az általános iskolások írástudását, mely során a többnyelvűséget és a nyelvi sokféleséget Vancouverben és Montrealban élő közösségekben vizsgálják.³² Clemente, Andrade és Martins követik ezt a példát egy olyan projektben, melynek címe: „megtanulni olvasni a világot, megtanulni olvasni a nyelvi tájképet”,³³ ahol hasonló didaktikai stratégiát alkalmaznak egy portugál általános iskolában.

A nyelvi tájkép az oktatási környezetben ígéretes módon biztosítja a többnyelvűségről, a nyelvtudásról és az írás-olvasási gyakorlatokról szóló tanítást. A nyelvi tájképpel kapcsolatos kutatásokhoz köthető sokat ígérő irányvonal a félig állami intézményi környezetek, például a kormányzati épületek, könyvtárak, múzeumok és kórházak vizsgálata.

Ahogy az alfejezet elején említettük, a nyelvi tájképet sokféle perspektívából közelítik meg, és különböző diszciplínákhoz kapcsolódik. Fontos munka folyik még a szerzőséggel kapcsolatos

³¹ Dressler, R.: Signgeist: promoting bilingualism through the linguistic landscape of school signage. *International Journal of Multilingualism*, 12, 2015. 1. 128–145.

³² Dagenais, D. – Moore, D. – Sabatier, C. – Lamarre, P. – Armand, F.: Linguistic landscape and language awareness. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009. 253–269.

³³ Clemente, M. – Andrade, A. I., – Martins, F.: Learning to read the world, learning to look at the linguistic landscape: a primary school study. In: Hélot, C. – Barni, M. – Janssens, R. – Bagna, C., (Eds.): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt: Peter Lang, 2012. 267–285.

kérdésekben³⁴, a modernitás kimutatásában a hatalommal és a hatósággal kapcsolatban.³⁵

A tudományterület kihívásai

A nyelvi tájkép tanulmányozása a közelmúltban született érdeklődési területként bizonyos problémákkal és nehézségekkel szembesül, elméleti és módszertani szinten is.

A nyelvi tájkép kutatása *elméleti fejlődésében* felhasználhatja és alkalmazhatja a különböző tudományágak elméleti fogalmait. Ben Rafael³⁶ a teoretikus Boudon, Bourdieu és Goffman által előterjesztett szociológiai fogalmakat veszi elő, és azokat a nyelvi tájkép kutatása során alkalmazza. Az etnolingvisztikai vitalitás elmélete Landry és Bourhis kiindulópontja, és mások, például Kasanga is folytatják ezt a hagyományt.³⁷ Coupland és Garrett, Goffman keretelemzését alkalmazzák a walesi nyelv szerepét vizsgálván Patagóniában.³⁸ Stroud és Mpendukana a többnyelvű mobilitás elméleti dimenzióival és a nyelvek multimodális reprezentációjával foglalkoznak Dél-Afrikában, inspirációjuk pedig Blommaert etnográfiai keretrendszere volt.³⁹ A terület különböző elméleti állításokból indul ki, és különböző irányok felé ágazik szét, ám elméleti síkon még sok munka van hátra.

³⁴ A jelekre, nyelvekre vonatkozóan lásd például Laitinen, M.: 630 kilometres by bicycle: observations on English in urban and rural Finland. *International Journal for the Sociology of Language*, 228, 2014. 55–77.

³⁵ Például Lanza, E. – Woldemariam, H.: Indexing modernity: English and branding in the linguistic landscape of Addis Ababa. *International Journal of Bilingualism*, 18, 2014. 491–506.

³⁶ Ben-Rafael, E.: A sociological approach to the study of linguistic landscapes. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York: Routledge, 2009. 40–54.

³⁷ Landry, R. – Bourhis, R.Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 1997. 23–49.; Kasanga, L. A.: Mapping the linguistic landscape of a commercial neighbourhood in Central Phnom Penh. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33, 2012. 5. 1–15.

³⁸ Coupland, N. – Garrett, P.: Linguistic landscapes, discursive frames and metacultural performance: the case of Welsh Patagonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 205, 2010. 7–36.

³⁹ Stroud, C. – Mpendukana, S. 2010.; Blommaert, J.: *Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes* 2013.

Számos módszertani kérdés is felmerül. A kutatás az alkalmazott nyelvészet, a szociolingvisztika és más tudományágak rendelkezésre álló módszereire támaszkodik. A digitális fényképek gyűjtésének és értelmezésének tipikus módja a terület fő újítása.

Cenoz és Gorter arról beszélnek, hogy a jelek számbavétele nem problémamentes, mivel döntéseket kell hozni arról, hogy mi minősül jelnek, mi számít elemzési egységnek.⁴⁰ Úgy döntöttek, hogy minden látható, nagy és kicsi jelet számba vesznek. Egy cégtábla egy egységnek számít, de az egyéni utcatábla vagy egy plakát úgyszintén. Ezzel ellentétben Backhaus Tokióban csak olyan jeleket vett számításba, amelyek egynél több nyelvet tartalmaztak, és ahol a szövegek meghatározható keretbe voltak foglalva.⁴¹ Olyan módszertani kritériumokat kell megállapítani, amelyek javítják a jelek reprezentativitását, bár a bizonyos fokú önkényesség nem kerülhető el.

Az elemzés egysége összetett kérdés. A nagyszámú, egymás mellett elhelyezkedő nyelvi jelek megnevezhetik annak eldöntését, hogy egy-egy jelzés mit is jelent valójában. Egy kirakatban lévő nyelvi elemek „egy” jel részét képezik, vagy külön kell őket figyelembe venni? Mi a helyzet az egyéb hirdetésekkel, graffitikkal vagy poszterekkel a kirakat mellett? Egy teljes utca vajon tekinthető elemzési egységnek? Valójában mindegyik választási lehetőségnek vannak előnyei és hátrányai. Az elemzési egységre vonatkozó döntések fontosak, mivel ez döntő módszertani kérdés a tanulmányok összehasonlíthatóvá tétele érdekében.

Egy másik probléma a jelzések dinamikus jellege. Egyes jelek sok-sok évre rögzülnek, mások idővel, néha egyik napról vagy egyik percről a másikra változnak. A buszokon, pólókon vagy eldobható csomagolásokon elhelyezett jelek szintén részei a nyelvi tájképnek, de általában nem szerepelnek a tanulmányokban. Dinamikus jellegük miatt kihívást jelentenek a nyelvi tájkép tanulmányozása során.

A kvantitatív-disztributív megközelítést számos kutató követi, de Macalister bírálja a mennyiségi megközelítést, ugyanakkor elemzésében Új-Zéland nyelvi tájképéről ez a módszer is hasznosnak

⁴⁰ Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape and minority languages, *International Journal of Multilingualism*, 2006. 3. 67–80.

⁴¹ Backhaus, P.: Multilingualism in Tokyo - A look into the linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism*, 3, 2006. 52–66.

bizonyult.⁴² Más tanulmányok szerzői kvalitatív megközelítést választottak. Például Malinowski interjúkat vesz fel koreai üzlettulajdonosokkal az áruház jelzéseinek értelmezésére annak érdekében, hogy információt szerezzen a szerzőség kérdéseiről és a koreai, az angol vagy mindkét nyelv használatáról.⁴³ Számos kutató szándékosan ötvözi a kutatási módszereket. Mitchell különböző módszereket egyesít, mikor kombinálja egy újságcikk diskurzuselemzését az utcán beszélt nyelvek és a jelzések mennyiségi vizsgálatával.⁴⁴ Pittsburg egyik szomszédos területén Mitchell túlnyomóan egynyelvű nyelvi tájképet talált (96,5%-ban csak angol jelek) és hasonló „hangzasképet” (a lakosság 80,7%-a angolul beszélt). Mégis, ugyanez a tájkép szolgált alapjául egy újságcikknek, mely az „invázió” és az „özönvíz” metaforáival élt, hogy „a latino bevándorlókkal kapcsolatos félelemlről beszéljen”⁴⁵. Az ilyen vizsgálatok eredményei gyakran viszonylag kisszámú, nem véletlenszerű és szelektív empirikus adatokon alapulnak. Ez heurisztikusan fontos lehet, de egyfajta gyengeség jele is, mivel a replikáció és az általánosítás nehezebbé válik.

Jövőbeli kilátások

Sok éve jelennek meg nyelvi tájképpel kapcsolatos szaktanulmányok, de az elmúlt években jelentős fejlődés ment végbe, és a kiadványok száma is számottevően növekedett. A *Regio* e számában ebben a témakörben közölt tanulmányok is azt bizonyítják, hogy ezek a kutatások különböző módokon járulnak hozzá a nyelvi tájképpel kapcsolatos ismeretekhez. A nyelvi tájkép lehetővé teszi, hogy képet kapjunk az angol nyelv terjedéséről és annak többnyelvűséghez való viszonyáról, a nyelvpolitika hatásáról a nyilvános területeken, a kisebbségi nyelvek fejlődéséről és

⁴² Macalister, J.: Emerging voices or linguistic silence? Examining a New Zealand linguistic landscape. *Multilingua*, 29, 2010. 55–75.

⁴³ Malinowski, D.: Authorship in the linguistic landscape: A multimodal-performative view. In:

Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009. 107–125.

⁴⁴ Mitchell, T. D.: ‘A Latino community takes hold’: Reproducing semiotic landscapes in media discourse. In A. Jaworski – C. Thurlow (Eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 2010. 168–186.

⁴⁵ Mitchell, 2010. 169.

láthatóságáról, illetve az iskolás gyerekek nyelvi tudatosságáról stb. A jövőben a kutatók továbbra is hozzájárulnak ahhoz, hogy bővítsék ismereteinket az írott nyelvek nyilvános térben való használatáról.

Számos újítás jelenik meg a nyilvános terek nyelvhasználatában, és arra ösztönzi a kutatókat, hogy ehhez igazítsák a jelzések tanulmányozását, és ez az elméleti megközelítések és módszerek további elmozdulását eredményezi, ahogyan a tudományterület is előre halad. Az új technológia egyik példája a kibővített valóság (augmented reality, AR), vagyis olyan digitális információ kivetülése, amely a fizikai környezet élő nézetére helyeződik. A kibővített valóság gyakori a sportműsorokban, ahol a közönség számára különféle reklámokat mutatnak, és digitális vonalakat helyeznek el a játéktéren. Az is lehetséges, hogy különböző vásárlók számára különböző nyelven jelenítsék meg a termékeket, így a valóságnak a digitális adatokkal való átfedése megváltoztathatja a nyelvi tájkép érzékelését és tapasztalatát. Lehetséges, hogy a többnyelvű városkép az olvasni kívánt szöveg egynyelvű változatává alakul, ami legfeljebb „párhuzamos többnyelvűséget” teremt, és ez először valószínűleg elsősorban az angol és néhány más nagy(obb) nyelv számára fejleszthető ki. Ezek a technológiák sok új kérdést vetnek fel a társadalmi többnyelvűségről, amelyek további tanulmányokat érdemelnek.

A technológia tehát fontos befolyással bír, és a találmányok, mint például az interaktív digitális hirdetések, az internet, a digitális szöveges üzenetek, a kibővített valóság stb. egyszerre kihívásként és lehetőségeként szolgálnak. A nyelvi tájkép bizonyos mértékig statikus, és így lehetővé teszi a jelenségek történelmi és társadalmi változásainak elemzését. A videomegjelenítések dinamikusabbá és folyékonyabbá válnak, és kihívást jelentenek annak elemzésére, hogy ezek miként is járulnak hozzá a nyelvi tájkép többnyelvű összetételéhez.

A nyelvi tájkép olyan tér is lehet, ahol a nyelvi sokszínűség látható, de vitatható is. Néhány nyelvi csoportnak másoknál nagyobb a hozzáférése ahhoz, hogy nyelvüket nyilvánosan megjelenítsék; a többségi nyelv dominál, és néhány kisebbségi nyelv a láthatóságért küzd.⁴⁶ A nyelvi tájkép tükrözi a nyelvek és a nyelvi csoportok

⁴⁶ Gorter, D. – Marten H. F. – Van Mensel, L. (Eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke, Palgrave-McMillan, 2012.

közötti hatalmi viszonyokat. A nyelvi tájkép szabályozása továbbra is fontos kérdés marad, nem csak a nyelvek használatának, hanem az erkölcsi, etikai és jogi dimenziók szempontjából is.

A nyelvi tájkép tanulmányozása újszerű, innovatív, magával ragadó megközelítést nyújt a nyelvi sokféleség és a többnyelvű városképek feltérképezéséhez. A jövő kihívása az, hogy empirikus kutatásokat használjanak az elméleti ötletek tesztelésére, olyan leíró vagy analitikus beszámolók bemutatása helyett, amelyek többé-kevésbé illusztrálják az elméleti elképzeléseket. Több gondolatot kell fektetni a jelek jelentésének értelmezésébe, azaz abba, hogyan is befolyásolják a jelek az írott és beszélt nyelvek használatát az emberek életében.

A nyelvi tájkép vizsgálatának területe még korai szakaszban jár az elméleti és módszertani fejlődés szempontjából is, de a kutatóknak azt kell célul kitűzniük, hogy a tanulmányok megismételhetők, az eredmények pedig más kutatók által is ellenőrizhetők legyenek. Sok esetben úgy tűnik, hogy szigorúbb kutatási megközelítésre van szükség.

A jelzések működésének vizsgálata különböző elméleti és módszertani megközelítéseken alapul. A nyelvi tájkép tanulmányozásának területét sokszínűség jellemzi, és annak eredményei friss szociolingvisztikai perspektívákat nyújtanak olyan kérdésekben, mint a városi többnyelvűség, a globalizáció, a kisebbségi nyelvek és a nyelvpolitika. A világ különböző pontjain végzett kutatások a nyelvhasználat változatosságát sugallják, és a tanulmányok hozzájárulnak a többnyelvűség és a sokszínű világ hatékonyabb megértéséhez.

Fordította: Máté Réka

Felhasznált irodalom

Aiestaran, J. – Cenoz, J. – Gorter, D.: Multilingual cityscapes: perceptions and preferences of the inhabitants of Donostia-San Sebastián. In E. Shohamy – E. Ben-Rafael – M. Barni (Eds.): *Linguistic landscape in the city*. Bristol: Multilingual Matters, 2010. 219–234.

Backhaus, P.: *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon, Multilingual Matters, 2007.

- Backhaus, P.: Multilingualism in Tokyo - A look into the linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism*, 3, 2006. 52–66.
- Ben-Rafael, E. – Shohamy, E. – Amara, M. H. – Trumper-Hecht, N.: Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: The case of Israel. *International Journal of Multilingualism*, 3, 2006. 7–30.
- Ben-Rafael, E.: A sociological approach to the study of linguistic landscapes. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York: Routledge, 2009. 40–54.
- Blommaert, J.: *Ethnography, superdiversity, and linguistic landscapes: Chronicles of complexity*. Bristol: Multilingual Matters, 2013.
- Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape and minority languages, *International Journal of Multilingualism*, 2006. 3. 67–80.
- Cenoz, J. – Gorter, D.: Linguistic landscape as an additional source of input in second language acquisition. *IRAL, International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 46, 2008. 257–276.
- Clemente, M. – Andrade, A. I., – Martins, F.: Learning to read the world, learning to look at the linguistic landscape: a primary school study. In: Hélot, C. – Barni, M. – Janssens, R. –
- Bagna, C., (Eds.): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt: Peter Lang, 2012. 267–285.
- Coupland, N. – Garrett, P.: Linguistic landscapes, discursive frames and metacultural performance: the case of Welsh Patagonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 205, 2010. 7–36.
- Dagenais, D. – Moore, D. – Sabatier, C. – Lamarre, P. – Armand, F.: Linguistic landscape and language awareness. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009. 253–269.

- Dressler, R.: Signgeist: promoting bilingualism through the linguistic landscape of school signage. *International Journal of Multilingualism*, 12, 2015. 1. 128–145.
- Gorter, D.: Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *ARAL – Annual Review of Applied Linguistics*, 33, 2013. 190–212.
- Gorter, D. (Ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon, Multilingual Matters, 2006. [first as issue of *International Journal of Multilingualism* 3/1.]
- Gorter, D.: Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. In: Durk Gorter (Ed.): *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters, 2006. 1–6.
- Gorter, D. – Marten H. F. – Van Mensel, L. (Eds.): *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke, Palgrave-McMillan, 2012.
- Hélot, C. – Barni M. – Janssens, R. – Bagna, C. (Eds.): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt: Peter Lang, 2012.
- Huebner, T.: Bangkok’s Linguistic Landscapes: Environmental Print, Code Mixing, and Language Change. *International Journal of Multilingualism* 3, 2006. 31–51.
- Jaworski, A. – Thurlow, C. (Eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 2010.
- Kasanga, L. A.: Mapping the linguistic landscape of a commercial neighbourhood in Central Phnom Penh. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33, 2012. 5. 1–15.
- Laitinen, M.: 630 kilometres by bicycle: observations on English in urban and rural Finland. *International Journal for the Sociology of Language*, 228, 2014. 55–77. Doi 10.1515/ijsl2014-0005.
- Landry, R. – Bourhis, R.Y.: Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 1997. 23–49.

- Lanza, E. – Woldemariam, H.: Indexing modernity: English and branding in the linguistic landscape of Addis Ababa. *International Journal of Bilingualism*, 18, 2014. 491–506. doi:10.1177/1367006913484204
- Macalister, J.: Emerging voices or linguistic silence? Examining a New Zealand linguistic landscape. *Multilingua*, 29, 2010. 55–75.
- Malinowski, D.: Authorship in the linguistic landscape: A multimodal-performative view. In: Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009. 107–125.
- Mitchell, T. D.: ‘A Latino community takes hold’: Reproducing semiotic landscapes in media discourse. In A. Jaworski – C. Thurlow (Eds.): *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 2010. 168–186.
- Pavlenko, A.: Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine: A Diachronic Study. In: Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica (Eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol – Buffalo – Toronto, Multilingual Matters, 2010. 133–150.
- Rosenbaum, Y. – Nadel, E. – Cooper, R. L. – Fishman, J. A.: English on Keren Kayemet Street. In: Fishman, J. A. – Cooper, R. L. – Conrad, A. W. (Eds.): *The Spread of English*. Rowley MA: Newbury House, 2010. 179–196.
- Scollon, R. – Scollon, S. W.: *Discourse in Place: Language in the Material World*. New York: Routledge, 2003.
- Shohamy, E. – Gorter, D. (Eds.): *Linguistic Landscape: Expanding the Scenery*. New York: Routledge, 2009.
- Shohamy, E.: *Language policy: hidden agendas and new approaches*. New York: Routledge, 2006.
- Shohamy, E.: Linguistic Landscapes and Multilingualism. In: Martin-Jones, M. – Blackledge, A. – Creese, A. (Eds.): *The Routledge Handbook of Multilingualism*. New York: Routledge, 2012. 538–551.

- Shohamy, E. – Ben-Rafael, E. – Barni, M. (Eds.): *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters, 2010.
- Spolsky, B.: *Language Management*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Stroud, C. – Mpendukana, S.: Multilingual signage: a multimodal approach to discourses of consumption in a South African township. *Social Semiotics*, 20, 2010. 5. 469–493.
- Stroud, C., – Mpendukana, S.: Multilingual signage: a multimodal approach to discourses of consumption in a South African township. *Social Semiotics*, 2010. 20 (5), 469–493.
- Taylor-Leech, K. J.: Language choice as an index of identity: linguistic landscape in Dili, Timor-Leste. *International Journal of Multilingualism*, 9, 2012. 15–34.